

Tamášová, Petra

[Martin, Nastassja. Věřit v šelmy]

Religio. 2025, vol. 33, iss. 2, pp. 447-453

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/Rel2025-42086>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.83246>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 08. 01. 2026

Version: 20260102

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

configurations, survive through conflict management within the framework of agonistic pluralism, and be vulnerable to degradation when public ethics and social solidarity weaken. However, the driving actors and socio-political arenas in which democracy is contested differ significantly between Indonesia and the Czech Republic, so any comparative study must take these particularities into account.

Hefner's book is important reading because it offers an in-depth analysis of the challenges facing democracy in Indonesia, emphasizing the role of public ethics as the foundation for sustainable democracy. He shows that Indonesian democracy is threatened by Islamist majoritarianism, intolerance, and money politics, while the Czech Republic faces the dangers of oligarchy and nationalist populism. Its relevance to Indonesia is evident in the need to strengthen the protection of minorities, reform Islamic education to foster pluralism, and expand state partnerships with progressive mass organizations to combat intolerance. On the other hand, for the Czech Republic, this book emphasizes the importance of secular civil society, independent media, and political transparency in confronting oligarchic domination. These two contexts are united by the idea of agonistic pluralism, namely that democracy survives not by eliminating conflict, but by institutionalizing it in a healthy manner. This book emphasizes that without public ethics, democracy is easily undermined, whether by religious exclusivism in Indonesia or narrow nationalism in the Czech Republic. Therefore, this work is relevant not only for academics, but also for policymakers and practitioners committed to strengthening inclusive democracy in various contexts.

Religio 33, no. 2 (2025): 445–447.

<https://doi.org/10.5817/Rel2025-42072>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Nastassja Martin.

Věřit v šelmy.

Neklid, 2022.

ISBN 978-80-908245-5-1.

PETRA TAMÁŠOVÁ

Katedra sociologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno, Česko

• petra.tamasova@mail.muni.cz

„V téhle části noci mi ale unikalo co je skutečné nebo správné. Je to ale vůbec někdy jinak?“ (s. 47)

Vedecká pracovníčka a etnografka Nastassja Martin (ďalej ako Martin), ktorá skúma animistické kultúry ďalekého východu v knihe opisuje, ako sa v zamrzutej pustatine sopečných hôr Kamčatky dostala do stretu s medveďom, to, čo nasledovalo a čo tomuto stretnutiu predchádzalo.

Počas strastiplných mesiacov po útoku sa ale neoddáva zúfalstvu z nespravodlivosti a bolesti, ktorú jej nespôsobil len medveď, ale hlavne inštitúcie, ktoré jej mali po útoku pomôcť zotaviť sa. V odľahlej ruskej nemocnici, ani neskôr v tej francúzskej neprestáva vnímať a ostáva tak bdela ako sa len dá, aby bola schopná tieto udalosti opísať práve v knihe *Verit' v šelmy*.

Táto kniha je zároveň spoveďou antropologičky a etnografky, ktorá v niečom čo nazývame „terénom“ zažila odlúčenie od „svojho“ sveta - a to bytostne. Šelma si vo svojej tlahe odniesla kus jej čeluste. Nehovorí to v knihe priamo, ale je zjavné, že z jej pohľadu tejto udalosti nikto nerozumie – ani jej priatelia z akadémie, s ktorými po čase páli mosty, ani Evenski lovci. Cíti, že je v tejto existenciálnej skúsenosti sama – respektíve je tam s ňou len medveď, ktorému sa počas mesiacov strávených v nemocniciach po nociach prihovára v snahe zbaviť sa hlbokého pocitu osamelosti.

Po opakovanom čítaní mi dochádza, že Martin nič z toho, čo sa jej stalo v divočine kamčatekých hôr, neľutuje. Naopak, snaží sa svoj boj s medveďom vidieť ako znovuzrodenie, aj keď jej blízki z Francúzska či Kamčatky ho vidia skôr ako tragédiu – ako odraz násilia, v ktorom na tomto svete žije (terapeutka zo Západu) či manifestáciu osudu (Evenská priateľka). Rovnako ako po akejkolvek traume (či skôr medzidruhovom stretnutí?) neexistuje jednoduchá, ak vôbec nejaká, cesta „späť“. Skúsenosť sa musí zapracovať, prijať, premenovať. Ako píše Martin „... je to zrození jelikož to zjevně není smrt“ (s. 7). Linka tejto a ďalších binarit – života a smrti, šelmieho a ľudského, racionality a mýtu – sa tiahne celou knihou. Autorka s nimi ale pracuje v snahe akosi ich v sebe skĺbiť a túto binaritu prepísať. „Už se nepodobám sama sobě, a přesto jsem nikdy nebyla tak blízko svojí duševní komplexi“ (s. 25), píše.

Nastassja Martin – etnografka: terén, hranice a zbesilosť etnografickej praxe

„Musím najít vyrovnanou pozici, která umožní soužití vzdálených prvků světa, umístěných bez předchozí dohody do hloubi mého těla“ (s. 57)

Kniha je koncipovaná do štyroch častí – jeseň, zima, jar a leto a písaná v kratších či dlhších odstavcoch, ktoré na seba viac-menej nadväzujú. Antropologické poznatky autorka skôr načrtáva než by ich vedecky argumentovala, keďže táto kniha nie je rýdzo akademickou publikáciou, ale skôr etnografickou reflexiou. V knihe sa teda mieša sebareflexívna práca antropologičky od momentu stretu s medveďom a zbúrania hraníc jej sveta s tým skúmaným, až po zotavenie a zasadnutie za písací stôl, s náznakmi etnografických poznatkov o nemocničných

inštitúciách, animizme či historickej tragédii dopadov sovietskej kolektivizácie na pôvodné obyvateľstvo východnej Ázie.

Premýšľa a vypovedá v nej o veciach, ktoré sa do rýdzo akademického textu ne-dajú tak surovo zapísať, no práve tým je kniha výnimočná - opisuje všetky tie neo-vládateľné emócie, úvahy, či „tušenia“¹, pre ktoré nemáme dost' sociologických teórií alebo hovoria o tak surovej časti prežívania, že sa vyjadrené verbálne javia príliš poeticky. Toto je však jadrom etnografickej práce, bytia s inými, prežívania, náhod-ných útržkov myšlienok a nočných prebudení. Keď do niečoho *iného* vniknete tak intenzívne, pohlí vás to, strácate sa a ako píše Martin, niekedy „... v noci vidí jasnejši, pretože vidí däl, däl za to, čo je bezprostredne dané smyslům denného života“ (s. 41).

Martin vo svojej práci používa dva zošity na zapisovanie terénnych poznámok – denný a nočný, ktorý nazýva aj „čiernym“. Čierny zošit slúži na všetky nejasné, nočné, snové myšlienky a roztrúsené emócie. Tieto dva zápisníky opäť predstavujú istú binaritu – jasnej racionálnej kogníci, a iného, surového, zbesilého a pudového porozumeniu inému. Tieto chaotickejšie a ťažko uchopiteľné prežitky prináša etnografická prax, čo určite každý, kto sa o ňu pokúšal, pozná – koľkokrát nájdeme naškrabanú poznámku na kuse papiera, v zabudnutom zo-šite, či v mobile a ani neveríme, že sme ju napísali my sami. Etnografická prax, z môjho pohľadu, nutne prináša to, čo Martin celou knihou opisuje – strácanie sa v teréne, snahu uchovať si odstup od iného sveta, do ktorého sa ako antropoló-govia a etnografky vnárame a naše neustále zlyhania si tie hranice udržať. Túto binaritu a snahu o *oddeľovanie* vo forme zošitov si uchováva až do poslednej stránky knihy, keď sa rozhodne, že „... bude jenom jediný príbeh, vicehlasný ...“

Akú „objektivitu“ sme ako ľudia s vlastnou emocionálnou schopní v etnogra-fickej práci dosiahnuť? Zdá sa mi, že pre niektoré z nás je nutné sa najprv stratiť, zotrieť hranice, prepadnúť sa do druhých a do samých seba a niečo tam v tom bezhraničnom prostredí prežiť, počúvať, zapisovať, mať denný aj čierny zošit, nezblázniť sa z tých myšlienok a príbehov, ktoré nie sú naše, no aj tak sa nám v hlavách vynárajú po nociach, cítíme ich na vlastnej koži. Hovorí sa tomu em-patia? A ako si v nej máme udržať hranice pokiaľ sú objektami nášho vedeckého bádania svety a ľudia, ktorých postihla historická či sociálna nespravodlivosť?

Prístup Martin je bezhraničný, niekto by povedal neprofesionálny. S niekto-rymi svojimi výskumnými partnermi a partnerkami, ktorých považuje za svojich priateľov a priateľky, má dlhodobé a blízke vzťahy. Je zjavné, že sa do nejakej miery stáva súčasťou evenskej komunity, je to jej druhý domov - žije s nimi, stáva sa súčasťou ich každodennosti – tej reálnej ale aj tej mystickej. Medvede sa jej objavujú v snoch, Eveni jej dávajú pomenovanie „matucha“ – medvedica. Preplietanie duší medzi ľuďmi a zvieratami, ktoré skúma, do nejakej miery cíti na vlastnej koži. Eveni majú pre Martin vo svojej kultúre dokonca pomenova-

1 Sarah Pink, “The Ethnographic Hunch,” v *Experimenting with Ethnography: A Companion to Analysis*, editovali A. Ballesterio a B. R. Winthereik (Duke University Press, 2021), 30–40.

nie – mädka – tá, ktorá je poznamenaná medved'om, tá, ktorá z bezprostredného medzidruhového stretnutia so šelmou vyšla živá.

Nastassjia Martin svojou extrémnou skúsenosťou ukazuje na niečo, čo podstupujú sociálne vedkyne v rámci etnografických výskumov *predtým*, ako sa vrhnú na akademické písanie. Svoju vlastnú skúsenosť, reflexiu toho, čo je naše vlastné a čo už je naopak spoločnou skúsenosťou s našim výskumným partnerstvom. Nie je jednoduché sa v tom vyznať, ani o tom písať, ale pre začínajúce etnografky je dôležité vedieť, že v tom nie sú samy, a že hranice sa stierať budú či chceme alebo nie. Nie je to pre každého a nedá sa na to nikdy úplne pripraviť. Vstupom do „terénu“ sa mu otvárame a nechávame do seba vpustiť príbehy, emócie a žitú realitu druhých. Martin toto krásne opisuje a má na to výbornú metaforu, keďže ona ne-metaforicky ten iný svet nechala do seba vojsť a predstaviteľ tohto sveta – medved' – si vzal kúsok jej samej, jej tela. Fáza „terénu“ však má tiež svoj koniec, uzatváranie sa, opätovné budovanie hraníc, aby bolo možné pojednávať *o niečom*, ale už nie z rovnakej pozície, z akej sme do terénu vstupovali. Sme inými, nástroj sa opotrebil, zmenil, ako ohnutý kov, ktorý sa dá nahriať a ohnúť späť ale zmeny na ňom ostanú viditeľné: „... musím zašit' otvory. Musím se zajizvit a pristoupit na to že všechno co do mně bylo uloženo se stalo mojí součástí“ (s. 58).

Lebo čím sme pri etnografickej praxi? Sme kolonizátorkami iných svetov extrahujúcimi poznanie v snahe opísať ho v jazyku, ktorý pre ne niekedy ani nemá slová? Sme *nástrojmi* tohto prekladu? Mám zato, že telo etnografky sa stáva nástrojom prekladu medzi svetmi, medzi rozdielnymi významami tých istých udalostí. V etnografickom výskume sa stáva prostriedkom prepojenia svetov, a nemusíme sa pritom uchýliť k nejakému kultúrnemu neo-kolonializmu. Tieto „iné svety“ môžu byť pokojne za dverami susedovho bytu. Cesta *tam* znamená nemožnosť vrátiť „nástroj“ v rovnakom stave. Bude opotrebovaný, použitý, zmenený pod tlakom látky a materiálov, s ktorými sa dostal do kontaktu. Je však možné sa na neho pozrieť a uzrieť niečo z toho iného sveta – v ohybe kovu, v odratej rúčke - a neodsúdiť to, no *porozumieť*.

Významy z idiosynkratických pozorovaní

Etnografická schopnosť autorky vidieť historické, sociologické či antropologické významy v náhodách každodennosti, v „nereprezentatívnych vzorkách“ je niťou, ktorá sa tiahne celou publikáciou – prvé dni „po medved'ovi“, pripútaná na lôžko počúva, ako pacient z vedľajšej izby (nevie či je to Even, Itelmen, Korjak alebo Rus), omámený alkoholom, oplakáva staré časy - spieva dlhú melancholickú pieseň o kolchoze a „... Rudej armáde ale aj o kravách, mlieku, soboch a kožušinách, o knihách, kine a o vodke“ (s. 20). Pripomenie jej to jej evenského priateľa, ktorý v jurte zo spánku – v stave otupeného vedomia – vykrikuje náhodné slová o kolchozoch a sovietskych vojakoch. Obaja prehovárajú o sovietskej modernite,

ktorá nečakane vstúpila do ich životov. Jej blízkej evenskej priateľke Dariji sa z kolchozu, či sovchozu nevrátili dvaja muži. Zmizli, už o nich nikdy nepočula. Na jednej strane je trauma z príliš rýchlej a násilnej zmeny ich každodennosti, na druhej strane je zármutok nad stratou starého a známeho sveta, prepojenia ľudského a mimol'udského, bez povyšovania sa jedných nad druhými – a možno sú to dve strany jednej mince. Kolektivizácia pôdy, malých stád sobov a pravdepodobne aj iných zvierat znamenala pre všetky nomádske, lovecké národy nútený presun do miest a radikálnu zmenu spôsobu života. Pre mimol'udské zvieratá predstavovala každoročné kruté jatky. A pre obe strany stratu istej formy komunikácie. Darjia a ďalší Eveni, s ktorými opakovane žila v jurkách ďaleko od civilizácie, bez telefónneho spojenia sú z tých pár, ktorí sa k svojmu pôvodnému spôsobu života po páde ZSSR vrátili, no nevyzerá, že by bol tento svet a ich kultúra udržateľná. Stráca sa jazyk, dopadmi klimatických zmien sa drobí aj ľad a skaly sopečných masívov.

Strata niečoho, čo poznáme, či melanchólia za niečím nepoznaným, predmoderným je dôležitým motívom. „Chci se stát těžkou kotvou která se ponoří do hlubin času před časem, do času mýtu, matrixu, geneze. Času blízkému tomu, kdy lidi malují scénu v šachtě Lascaux“ (s. 54). Táto téma je dôležitejšou a komplexnejšie opísanou v jej akademickej publikácii z roku 2022: *À l'est des rêves: réponses even aux crises systémiques (Na východ od snov: odpoveď Evenov na systematické krízy)*, ktorá vyjde budúci rok v anglickom preklade Sophie Lewis.²

V niektorých momentoch sa v slovách Martin strácam, túžim po tom, aby už napísala niečo jasné, nie len náznaky, metafory a útržky myšlienok. To je ale práve to, čo si v tejto knihe – jednej časti jej práce, tej neakademickej – môže dovoliť. Popustiť uzdu iracionalite v živote aj v písaní.

Medzidruhovú stretnutie

Martin sa ku koncu knihy vracia späť na Kamčatku, aby sa pokúsila porozumieť pohľadu do očí šelmy.³ Na Západe sa cíti nepatrične. Ako som už naznačila vyššie, ani jeden zo svetov, v ktorých žije, neprijíma stretnutie medveďa so ženou ako to, čím je – stretnutím medveďa so ženou, z ktorého obaja vyšli živí a zmenení. Medveď zosobňuje medveďa a ich stretnutie odkazuje proste k stretnutiu.

To, čo je na tejto situácii také pozoruhodné a zároveň hrozné, je jej zvláštny vzťah k liminalite. Nie je to len prechodný stav omámenia či zlomu. Nedá sa z nej jednoducho vystúpiť „späť“ do stavu pred. Ani pre jej medzidruhovosť nemáme vysvetlenia, pomenovania, slov a teda aj naše premýšľanie o nej je veľmi limitované, v niečom hrozivé. Samozrejme, že sociálnej výskumníčke ne-

2 „New York Review Books: East of Dreams,” dostupné 13. októbra, 2025, <https://www.nyrb.com/products/east-of-dreams>.

3 V anglickom preklade zvolili názov: „In the Eye of the Wild.”

stačí psychologická interpretácia západnej terapie o „zle nastavenej hranici“ či „medveďovi ako symbole násilia, s ktorým na svete žije,“ čo ale neznamená, že v stretnutí nehľadá významy. Irituje ju však aj „Evenská“ (animistická) interpretácia, ktorá vyviaznutie Martin vidí ako dar od medveďov. Autorka naopak tvrdí, že tu bojujeme s istou „významovou prázdnotou“ a horlivou snahou dodať tejto udalosti tvar a násilne ju vtiesnať do ľudského spoločenstva (s. 83). „Co se to stalo že ostatní bytosti byli redukováni na pouhé odrazy našich vlastních duševních stavů? Kam se poděli jejich vlastní životy, jejich dráhy ve světě, jejich volby“ (s. 62)? Táto udalosť *hovorí* o niečom, o čom prehovárať takmer nedokážeme. Tak, ako majú Eveni desiatky slov pre pomenovanie snehu, ktoré sa jednoducho preložiť nedajú, nemáme ani slová na popisanie medzidruhových stretnutí s dravými šelmami. Možno nakoniec aj preto, že z nich málokto vyviazne živý, aby o nich prehováral. V tom sa Martin stáva nástrojom prekladu medzi svetmi. Podobne ako rozumie sama sebe v roli antropologičky.

To, za čím autorka utiekla do hôr, kde sa stretla s medveďom, alebo aj to, prečo vôbec odišla na tak vzdialené a opustené miesta, je niečím nevysloviteľným, ako hovorí jej evenský priateľ Ivan – „niečo nepreložiteľné, ako iný jazyk...“ (s. 101). Martin už predtým píše o melanchólii a rozorvanosti, ktorú cíti, a pre ktorú sa stále vydáva na cesty, do *iných* svetov, k *iným*, starosvetským spojeniam. Stretáva sa s *inými* v snoch – s koňmi, s pestrofarebnými vtákmi plávajúcimi pod hladinou vody, s lososmi a sama sa v nich pretvára na iný druh. Podobne ju vnímajú niektorí Eveni, veriaci v staré povery – bude už navždy prenasledovaná „svojim“ medveďom, je s ním spojená a treba sa jej vyhýbať, pretože prežila spojenie s radikálne iným – a on sa tiež zmenil, uzrel svoju ľudskosť v jej pohľade, a tým sa stal nebezpečnejším.

Premýšľaním o tých možných významoch stretnutia zvieracieho a ľudského, o tom, *ako* sa udialo a čo k nemu viedlo autorka pojednáva o prepletenom svete klamlivých binarit – východu a západu, civilizácie a divočiny, ľudského a šelmieho...

Ku koncu knihy si uvedomujem, že autorka si príbeh, ktorý predkladá, nerozantizuje, aj keď veľa či explicitne nepíše o bolesti, fyzickej či duševnej, ktorú zažívala. Píše ale o vnútornej rozorvanosti, pred aj po medveďovi. Kniha je svedčom a snahou o zmierenie sa so situáciou, ktorá sa nedá opísať, o nejaký typ zmierenia s medveďom, o spracovanie prežitého, o prekonanie „nežiteľné meze, kterou setkání mezi dvěma *jinými* bytostmi vždycky obnáší“ (s. 96). Na konci knihy však už, z môjho pohľadu, príliš diverguje k svojim duševným stavom, k jej depresii z existencie na tomto svete. Spovedá sa z toho, že s Evenmi nežije len kvôli výskumu, ale kvôli melanchólii zo sveta, ktorý sa „drolí“. Myslí tým zjavne klimatickú krízu, ale aj (neo)kolonializmus a všetky jeho podoby, ktoré zničili udržateľné spôsoby života – lokálne orientované, nomádske, sebestačné. Tvrdí, že „se svět všude hroutí a v Tvajane lidé vědomě žijí v jeho troskách“ (s. 93).

Autorke sa nepozdáva evenské kozmologické vysvetlenie jej prežitia. Tvrdí, že treba opisovať tento stret druhov ako to, čím *je* a nie metaforami, symbolickým vysvetlením či poverami. No neskôr sa sama uchýľuje k starovekým mýtom o spoločnom stvorení sveta ľuďmi a mimoľudskými zvieratami, o vzájomnom vymedzení hraníc na počiatku sveta, ktoré boli jej stretom s medveďom nejak narušené. Neostáva pri skutočnej materialite stretnutia a nedarí sa jej ho opísať pre dnešný svet, dnešným jazykom a významovým systémom. Teda, aspoň nie v rámci tejto publikácie. Na nachádzanie slov o medzidruhových stretnutiach si možno budeme musieť počkať na preklad jej ďalších, akademických, publikácií.

Religio 33, no. 2 (2025): 447–453.

<https://doi.org/10.5817/Rel2025-42086>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

